

AZ ISTENHEZ VEZETŐ KERÜLŐÚT

A legújabb kor társadalmi megmozdulásai, a forradalmak s még inkább a békésebb rendszerváltozások fő ideológiai és hatalmi megfontolásai egyikeként tartották számon az állam és az egyház úgynevezett szétválasztását.

Ha ma a felvilágosodás íróit olvassuk, csak a lényegre épp nem ügyelő pillanatainkban hihetjük azt, hogy műveik a vallás egy végleges, végérvényes kritikáját jelentik, vagy valamiféle leszámolást a vallással. Voltaire... egyházkritikája nem hitvita volt, hanem kísérlet és egyben törekvés arra, hogy az emberi boldogulás - más néven a szabadság - befolyási övezetét az emberi magánéletre is kiterjeszthessék újra. Furcsa, de a felvilágosodás racionalizmusának kellett eljőnie ahhoz, hogy az emberi szándékokban megjelenjen a törekvés: nem egyszerűen tudni a szabadságról, de megélni, érezni, érzékelni is azt, hitbelileg is...

A vallás nem egyszerűen istenhit; hanem az egyéni élet szubjektív ideológiája, amely, mennyire igaz, ha nem „elválasztott” a társadalomtól, akkor intézményesül, s intézményi mivoltában az embert a társadalomnak kiszolgáltatja. Azok a törekvések, melyek állam és egyház szétválasztását célozták, épp a hitet próbálták megmenteni attól a gyaláztól, hogy az emberi bensőség, vagy ha úgy tetszik: a magánélet árulója, a hatalom egyházügyi besúgója legyen. S egyben a társadalmat is ki akarta ez a törekvés vezetni abból a tévelygésből, amely lényegét tekintve nem volt más, mint a társadalom eleven aktualitását buta liturgiák külsődlegességének, nevetségességének, nem-aktualitásának alárendelő erőszak.

□

Hogy bennünk manapság csak ez utóbbi szándék - vagyis a társadalom egyháztól való „megtisztításának” glóriája - oly élő, az annak a propagandának tudható be, amely kijátszva az emberek és a hitek éberségét, a társadalmat eladta - az oszd meg és uralkodj cinizmusával - egy intézményeiben istentelen, isteneiben pedig intézményes egyháznak, a mai kelet-európai egypártrendszernek. S ugyanakkor a történeti egyházakat, propagandisztikus és szemfényvesztő céllal, odadobta a társadalmi totalitarizmusnak.

Szó se róla, a kommunista rezsim - már Lenintől fogva - kivételesen nem hazudott, amikor világnézeti ateizmusával kérkedett. Ateista volt, és ateista maradt, s következetessége e tekintetben precíz, mint minden nagy vallásalapításé. A kommunista gondolkodásnak ugyanis szüksége volt arra az istenkáromlásra, mely saját isteneinek hitelét utóbb megerősítheti.

Ez maga az ateizmus. A kommunizmus egyházalapítása azért lepte meg olyannyira Kelet-Európa népeit, mert nem a klasszikus „polgári” álláspontból indult ki, vagyis az állam és az egyház szétválasztásából, hanem épp e kettő egyesítéséből. A kommunista párt mint olyan azért vált oly kegyetlen és európátlan szükségszerűséggel egyeduralmódóvá, hogy olyan egyházak szerepét is kisajátíthassa, amelyeknek eredeti céljaihoz, szentségéhez nem férhetett semmiféle kétség. Az állam és az egyház újabb szimbiózisa megkövetelte, hogy névszerűen társ-pártok ne létezhesse, s ugyanakkor a lényeg névtelenségében az egyházak se tölthessék be eredendő szerepüket...

A kommunista párt nemcsak társadalmi szervező szándékaiban igényelt istenien és istentelenül első és kizárólagos rangot, hanem a magánélet érték- és mértékvilágában is. Ez okból vezetett oda helyzetünk, hogy manapság kommunista erkölcsről beszélni már semmiképp sem csak cinizmus; több annál: a legtöbb emberi érték megsértése és a legtöbb kulturális mérték elveszített hitele.

Azok az emberi karikatúrák - gondoljunk itt Sztálinra, Rákosira, Gheorghiu-Dejre, Ceaușescura -, amelyek kenetteljes korruptségükben Istent és a hatalmi bűnözést közös platformra kívánták kényszeríteni, minden esetben az ateizmussal kezdték, és egyfajta karizmatikus, bálványimádó révülettel fejezték be pályafutásukat. Rákosi a kételkedést és a profanizálást olyan mértékben gyakorolta, hogy rövid úton kétségessé vált - minden, persze meglehetősen mitizált intelligenciája ellenére - értelmi beszámíthatósága. S a mai Ceaușescu, ifjabb tanonca az említett kórnak, ugyancsak a hitbeli intoleranciától jutott el, igen rövid úton - és széles körben tapasztalható félalnfabetizmusával teljes összhangban - a szellemidézéshez, elnöki bohóckodásaihoz stb.

Egy ókori bölcs mondja - s hadd ne szólítsam néven, hisz az ELLENPONTOKban való megjelenése miatt még kivonnák az iskolai és főiskolai forgalmazásból -, szóval egy ókori bölcs mondja, hogy ha a szamaraknak istenük volna, az tudatukban és vágyaikban mindenképpen szamarformában jelenne meg. Feltehetően e bölcs aligha tudhatta, milyen okosan beszélt; ha a tévé képernyőjén megjelenő, az elnöki jogarral ágáló Ceaușescut nézzük, meglehetősen elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy ő valóban nagyon hasonlíthat álmainak és kultúrvilágának istenéhez...

□

Ám az a tény, hogy „valaki” közderültségre államfőt és isteni helynököt játszik, korántsem lehet elégtétel azok számára, akik - és itt milliókról van szó - a maguk emberi Istenét próbálják utolsó érveként, utolsó értéként kultúrájuknak és utódaiknak megőrizni. Nem lehet érv azok számára, akik e bálványimádás lelkükbe dobált szennyétől próbálnak megtisztulni, akik a magánélet sérthetlenségét védik, és megkockáztatják a társadalmat e kelet-európai állatvilág nyomoregyházától megszabadítani.

E kételkedés és rosszallás hite vezetett bennünket is, amikor folyóiratunk e számát összeállítottuk.

(Ara-Kovács Attila)